

Dr. sc. Mesud ŠADINLIJA

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti

i međunarodnog prava Univerzitet u Sarajevu

E-mail: mesud.sadinlija@gmail.com

1.01 Izvorni naučni rad/Original scientific article

UDK/UDC: 94:355:328(497.6)"1990/1992" (093)

DOI: <https://doi.org/10.52259/historijskipogledi.2023.6.9.258>

OD TERITORIJALNE ODBRANE DO ARMIIJE - FORMIRANJE ORUŽANIH SNAGA U SVJETLU ODLUKA PREDSJEDNIŠTVA REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE

Apstrakt: *Organizacija jugoslavenskih oružanih snaga u dvije strateške komponente, od kojih je jedna bila Jugoslavenska narodna armija, dok su drugu činile teritorijalne odbrane republika i autonomnih pokrajina, bio je koncept zasnovan na ideji masovnog općenarodnog otpora i po uzoru na partizanski pokret iz vremena Drugog svetskog rata, čiji su razvoj i organizacijske forme od početka u značajnoj mjeri bili određeni, između ostalog, i odnosom između unitarističkih i separatističkih težnji i politika, što je bila trajna karakteristika ukupnog razvoja jugoslavenskog političkog sistema, koji je svoj krajnji izraz imao u odredbama Ustava SFRJ usvojenog 1974. godine. On je definirao da je pravo i dužnost općina, autonomnih pokrajina i republika da, u skladu sa sistemom narodne odbrane, svaka na svojoj teritoriji uređuje i organizira narodnu odbranu. Zakon o narodnoj odbrani je razgraničio i konkretizirao da nadležni organi federacije utvrđuju osnovne planove u pogledu razvoja i upotrebe jugoslavenskih oružanih snaga kao cjeline, obezbjeđuju jedinstvo njihovog dejstva i da organiziraju i pripremaju JNA, dok nadležni organi republika, pokrajina i općina organiziraju i pripremaju teritorijalnu odbranu i obezbjeđuju jedinstvo njene organizacije, pripreme i dejstva na svojoj teritoriji.*

Ovo je bila izvorna ustavna nadležnost u pitanjima odbrane koja do kraja postojanja zajedničke države nije mijenjana. Intervencije u oblasti organizacije jugoslavenskih oružanih snaga vršene od polovine osamdesetih imale su odraza na pojedina formacijska rješenja, na neke aspekte odnosa u linijama komandovanja i kontrole i u izboru kadrova za najodgovornije dužnosti u jedinicama i štabovima teritorijalnih odbrana, ali suštinski se nije zadiralo u doktrinu, niti je mijenjana ili derogirana ustavna nadležnost republika i njihovih državnih organa u oblasti odbrane.

Državni organi Bosne i Hercegovine su u mjeri u kojoj je to bilo moguće i u okviru svojih nadležnosti nastojali obezbjeđiti ravnopravan položaj u procesu

disolucije Jugoslavije. U zvaničnim dokumentima koje je u oktobru 1991. usvojila Skupština i kojima su definirana opredjeljenja i stavovi Bosne i Hercegovine u pogledu mogućeg ustrojstva jugoslavenske zajednice i budućih odnosa u njoj, potvrđena je ustavna nadležnost Predsjedništva u oblasti odbrane i u pogledu komandovanja i kontrole nad teritorijalnom odbranom.

Nakon proglašenja državne nezavisnosti i njenog međunarodnog priznanja, dramatična politička kriza eskalirala je u oružanu agresiju na Bosnu i Hercegovinu. Predsjedništvo je proglašenjem stanja neposredne ratne opasnosti preuzelo nadležnosti Skupštine, i nizom zakonskih akata ubrzano definiralo forme, organizaciju i dinamiku razvoja vlastitih oružanih snaga.

Ukidanjem dotadašnjeg Republičkog štaba Teritorijalne odbrane Bosne i Hercegovine i formiranjem Štaba Teritorijalne odbrane Republike Bosne i Hercegovine, koji je preuzeo komandu na neizmjenjenom formaciji i strukturom potčinjenih štabova i jedinica Teritorijalne odbrane, 8. aprila 1992. počeo je ovaj ubrzani razvoj. Uredbom sa zakonskom snagom donesenom 20. maja definirano je da Oružane snage u miru čini Armija Republike Bosne i Hercegovine, a u ratu u njih ulaze snage policije i svi drugi naoružani sastavi koji se stave pod njihovu komandu. Određeno je da do organiziranja Armije njenu funkciju u Oružanim snagama vrši Teritorijalna odbrana Republike Bosne i Hercegovine. Predsjedništvo je kao najviši organ rukovođenja i komandovanja 4. jula donijelo Odluku o organizaciji Oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine, čime je Armija Republike Bosne i Hercegovine zvanično formirana i stavljena u funkciju, a Teritorijalna odbrana prestala da postoji.

Ključne riječi: *Bosna i Hercegovina, Jugoslavija, agresija, Predsjedništvo RBiH, teritorijalna odbrana, oružane snage, Armija Republike Bosne i Hercegovine.*

FROM THE TERRITORIAL DEFENCE FORCES TO THE ARMY OF THE REPUBLIC – THE FORMATION OF THE ARMED FORCES IN LIGHT OF THE DECISIONS OF THE PRESIDENCY OF THE REPUBLIC OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Abstract: *The organization of the Yugoslav armed forces into two strategic components of which the Yugoslav People's Army was one, while the others were made up from the territorial defence forces of the Yugoslav republics and autonomous regions, was a concept based on the idea of a massive and general popular resistance, modelled on the partisan movement from the times of the Second World War. From the outset their development and organizational forms were significantly determined, among other things, by the relationship between the unitarist and separatist tendencies and policies, which was a permanent feature of the complete development of the Yugoslav political system that had its final expression in the provisions of the Constitution of the Socialist*

Federative Republic of Yugoslavia that had been adopted in 1974. The Constitution defined as the right and duty of municipalities, autonomous regions and republics that, in accordance with the system of people's defence, each one could regulate and organize the people's defence forces on its own territory. The Law on the people's defence also delimited and stipulated that the relevant organs of the Federation established the basic plans concerning the development and implementation of Yugoslav armed forces as a whole, securing the unity of their actions and organizing and preparing the Yugoslav People's Army, while the relevant organs of the republics, regions and municipalities organized and prepared the territorial defence forces and secured the unity of its organization, preparation and action on their respective territories.

This was the basic constitutional responsibility in terms of defence which was not changed for the duration of the common state's existence. Interventions regarding the organization of Yugoslav armed forces that were implemented since the 1980's were reflected on certain formational solutions, some aspects of relations in the command and control lines and in the selection of personnel for the most responsible duties in the detachments and headquarters of territorial defence forces, but in essence it did not affect the doctrine nor did it change or derogate the constitutional authority of the republics or their state organs in the domain of defence.

The state organs of Bosnia and Herzegovina attempted to secure an equal position in the process of Yugoslav dissolution, up to the extent to which this was possible and within the framework of their jurisdiction. In official documents that were adopted in the Assembly in October 1991 and which defined the determination and attitudes of Bosnia and Herzegovina concerning the possible arrangement of the Yugoslav union and the future relations within it, the constitutional authority of the Presidency was confirmed in the domain of defence as well as in the command and control over the territorial defence forces.

After the proclamation of state independence and its subsequent international recognition, the dramatic political crisis escalated into an armed aggression against Bosnia and Herzegovina. By proclaiming the state of direct military threat, the Presidency assumed the responsibilities of the Assembly, and with a set of legal acts quickly defined the forms, organization and dynamic of the development of its own armed forces.

This development was quickly initiated on 8 April 1992 with the abolishment of the Republican headquarters of the Territorial defence forces of Bosnia and Herzegovina and the establishment of the Headquarters of the Territorial defence forces of the Republic of Bosnia and Herzegovina, which assumed command over the subordinate headquarters and detachments with an unchanged formation and structure. The Decree with legal power that was passed on 20 May defined that Armed forces in peacetime were made up of the Army of the Republic of Bosnia and Herzegovina, while in wartime they also included the police forces and all other armed units that placed themselves under their command. It was stipulated that until the Army became established, its

function in the Armed forces would be performed by the Territorial defence forces of the Republic of Bosnia and Herzegovina. On 4 July 1992 the Presidency as the highest organ of leadership and command passed a Decision about the organization of the Armed forces of the Republic of Bosnia and Herzegovina, whereby the Army of the Republic of Bosnia and Herzegovina was officially formed and put into function, while the Territorial defence forces stopped existing.

Key words: *Bosnia and Herzegovina, Yugoslavia, aggression, Presidency of the Republic of Bosnia and Herzegovina, territorial defence, armed forces, Army of the Republic of Bosnia and Herzegovina*

Uvod

Oružane snage Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije bile su organizirane u dvije strateške komponente, od kojih je jedna bila Jugoslavenska narodna armija, dok su drugu činile teritorijalne odbrane republika i autonomnih pokrajina. Cijeli koncept bio je zasnovan na ideji masovnog općenarodnog otpora, po uzoru na partizanski pokret iz vremena Drugog svjetskog rata, ali su njegov razvoj i organizacijske forme od početka bili i izraz traganja za strateškom ravnotežom političke moći između jugoslavenske federacije i njenih republičko-pokrajinskih konstituenata. Ta ekvilibristika između unitarističkih i separatističkih težnji i politika bila je trajna karakteristika ukupnog razvoja jugoslavenskog političkog sistema, koji je svoj krajnji izraz imao u odredbama Ustava SFRJ usvojenog 1974. godine.

U pogledu nadležnosti republika i društveno-političkih zajednica iz njihovog sastava u oblasti odbrane, Član 239 ovog Ustava je definirao da je pravo i dužnost općina, autonomnih pokrajina, republika, odnosno drugih društveno-političkih zajednica da, u skladu sa sistemom narodne odbrane, svaka na svojoj teritoriji uređuje i organizira narodnu odbranu i da rukovodi teritorijalnom odbranom, civilnom zaštitom i drugim pripremama za odbranu zemlje, a u slučaju napada na zemlju – da organizira općenarodni otpor i njime rukovodi.¹ Zakon o narodnoj odbrani je razgraničio i konkretizirao da nadležni organi federacije utvrđuju osnovne planove u pogledu razvoja, opremanja i upotrebe jugoslavenskih oružanih snaga kao cjeline, obezbjeđuju jedinstvo njihovog dejstva i da organiziraju i pripremaju JNA, dok nadležni organi republika, pokrajina i općina organiziraju i pripremaju teritorijalnu odbranu i obezbjeđuju jedinstvo njene organizacije, pripreme i dejstva na svojoj teritoriji.²

¹ *Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije*, „Službeni list SFRJ”, br. 9, Beograd 1974, 241.

² *Zakon o narodnoj odbrani*, „Službeni vojni list”, br. 9, Beograd 1974, 255-257.

Ovo je bila izvorna ustavna nadležnost u pitanjima odbrane koja do kraja postojanja zajedničke države nije mijenjana. Tokom jugoslavenske krize osamdesetih godina 20. vijeka i očitovanja jasnih unitarističkih tendencija u vojnom vrhu JNA, koje su svoj krajnji destruktivni potencijal ostvarile pretvaranjem ove vojske u oružanu silu velikosrpskog nacionalizma, kroz višegodišnju reorganizaciju oružanih snaga po planu „Jedinstvo“, smanjivanjem i na kraju nelegalnim razoružavanjem teritorijalnih odbrana pojedinih republika, ispoljavana su jasna nastojanja da se naruši pomenuta ravnoteža i uspostavi što čvršća kontrola saveznih organa nad republičkim teritorijalnim odbranama, što bi im obezbijedilo nadmoć u očekivanom i planiranom obračunu sa republičkim rukovodstvima.³ To je imalo odraza na pojedina organizacijska i formacijska rješenja, na neke aspekte odnosa u linijama komandovanja i kontrole i u izboru kadrova za najodgovornije dužnosti u jedinicama i štabovima teritorijalnih odbrana, ali suštinski nije zadiralo u doktrinu, niti je mijenjalo ili derogiralo ustavnu nadležnost republika i njihovih državnih organa u oblasti odbrane.

Raspad Jugoslavije i pitanje nadležnosti Predsjedništva Bosne i Hercegovine u oblasti odbrane

Kraj osamdesetih godina 20. vijeka bio je obilježen padom Berlinskog zida i okončanjem hladnog rata, dok je početak devedesetih označio ulazak u završnu fazu raspada Jugoslavije. Opća politička pluralizacija i demokratizacija koja je uslijedila nakon faktičkog gašenja vladajućeg Saveza komunista Jugoslavije u januaru 1990, bila je praćena zaokretom ka separatnim nacionalnim programima i politikama. Ustavne promjene u pojedinim republikama izvršene u drugoj polovini 1990. najavile su njihovo državno osamostaljenje, koje je u Sloveniji i Hrvatskoj proglašeno krajem juna 1991.⁴ Nakon kratkog rata u Sloveniji i eskalacije sukoba u Hrvatskoj, bilo je sasvim jasno da jugoslavenska država ubrzano nestaje. U septembru 1991. taj proces je internacionaliziran početkom rada Međunarodne konferencije o Jugoslaviji pod predsjedavanjem lorda Pitera Karingtona. Međunarodni okvir upravljanja krizom je pokazao da je disolucija nezaustavljiva, pa je Evropska zajednica definirala kriterije za priznavanje nezavisnosti i pozvala jugoslavenske republike koje to žele da do 23. decembra 1991. podnesu zahtjev sa dokazima o ispunjavanju ovih kriterija.⁵

³ O ovim procesima, kao i o samom konceptu teritorijalne odbrane, njenom jačanju i organizacijskim promjenama u vrijeme sprovođenja plana „Jedinstvo“ šire u: Mesud Šadinlija, *Teritorijalna odbrana Bosne i Hercegovine 1986-1992*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo 2013. O planu „Jedinstvo“ takođe u: Davor Marijan, *„Jedinstvo“ – posljednji ustroj JNA, Polemos*, br. 6, 1-2, Zagreb 2003, 11-47.

⁴ Paul Garde, *Život i smrt Jugoslavije*, Ceres - Ziral, Zagreb - Mostar, 1996, 274-276.

⁵ Mesud Šadinlija, *Između pravde i realpolitike: odnos mirovnih planova i vojnih operacija u Bosni i Hercegovini 1992-1995*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2018, 42-44. (dalje: M. Šadinlija, *Između pravde i realpolitike*).

Uz sve unutarnje protivrječnosti i inkompatibilnosti strateških interesa pojedinih političkih faktora u Bosni i Hercegovini, njeni državni organi su u okviru svojih nadležnosti nastojali obezbijediti ravnopravan položaj Republike u procesu disolucije Jugoslavije i ista prava za njene građane i narode koja su pomenutim ustavnim promjenama i političkim odlukama za sebe isticale i potvrđivale ostale republike, kako one koje su proglasile ili najavile proglašenje nezavisnosti, tako i one koje su istrajavale na kontinuitetu Jugoslavije u bilo kojoj formi i sastavu. Na skupštinskom zasjedanju održanom 14/15. oktobra 1991. godine ta nastojanja dobila su zvaničnu formu usvajanjem značajnih dokumenta: Memoranduma (Pisma o namjerama) i Platforme o položaju Bosne i Hercegovine i budućem ustrojstvu jugoslavenske zajednice. Polazeći od toga da je dotadašnjim tokom i sadržajem krize stvoreno novo pravno i činjenično stanje,⁶ Skupština je Memorandumom najprije istakla da je važećim Ammandmanom LX, kojim je definirano da je ona „demokratska suverena država ravnopravnih građana, naroda Bosne i Hercegovine – Muslimana, Srba i Hrvata i pripadnika drugih naroda i narodnosti koji u njoj žive“, trajno definiran ustavni status Bosne i Hercegovine, odnosi u njoj i njeni odnosi sa drugima. U skladu s tim iskazano je opredjeljenje da će se Bosna i Hercegovina zalagati za opstanak jugoslavenske državne zajednice na novim i za sve prihvatljivim osnovama, ali da neće prihvatiti nikakav oblik te zajednice u kojoj neće biti istovremeno i Srbija i Hrvatska.⁷ U svjetlu novog pravnog i činjeničnog stanja nastalog procesom raspada savezne države, potvrđene su i izvorne ustavom definirane nadležnosti Bosne i Hercegovine u oblasti odbrane. Platforma o položaju Bosne i Hercegovine i budućem ustrojstvu jugoslavenske zajednice je u tački 8 potvrdila i istakla da su „snage teritorijalne odbrane u Republici Bosni i Hercegovini pod kontrolom Predsjedništva Republike. U slučaju spoljnog napada na jugoslovensku zajednicu snage se stavljaju pod zajedničku komandu“.⁸

Državni organi Bosne i Hercegovine su do navedenog roka podnijeli zahtjev za priznavanje državne nezavisnosti i dokaze o ispunjavanju postavljenih uslova. Politički faktori koji su osporavali nezavisnost obratili su se Evropskoj zajednici sa svojim primjedbama. Validnost izloženih *pro et contra* argumenata

⁶ To novo pravno i činjenično stanje na koje su se pozivali usvojeni skupštinski dokumenti je početkom decembra 1991. potvrđeno relevantnim međunarodno-pravnim aktom. S ciljem pružanja pravne pomoći radu Međunarodne konferencije o Jugoslaviji bila je formirana Arbitražna komisija, čija arbitraža je imala snagu međunarodne presude. Činili su je predsjednici ustavnih sudova država osnivača Evropske zajednice, a predsjedavao je predsjednik francuskog ustavnog suda Robert Badinter, po čijem imenu se obično ova komisija i naziva. Badinterova komisija je u svom *Mišljenju broj 1* od 8. decembra 1991. zaključila da je SFRJ u procesu raspadanja i da je na republikama da riješe probleme državne sukcesije koji mogu proizići iz ovog procesa. Slavoljub Šušić, Zlatoje Terzić i Nikola Petrović, *Zbornik dokumenata iz oblasti odbrane i bezbednosti Jugoslavije 1990-1991 godine*, Vojnoizdavački zavod, Beograd 2002, 569-571.

⁷ *Memoranduma (Pismo o namjerama)*, S broj: 133, 14. oktobra 1991, „Službeni list SRBiH“, god. XLVII, br. 32 Sarajevo 1991, 985-986.

⁸ *Platforme o položaju Bosne i Hercegovine i budućem ustrojstvu jugoslovenske zajednice*, S broj: 134, 14. oktobra 1991, „Službeni list SRBiH“ (Sarajevo), god. XLVII, br. 32, Sarajevo 1991, 986. Oba dokumenta je potpisao potpredsjednik Skupštine Mariofil Ljubić.

ocjenjivala je Arbitražna komisija, koja je kao posljednji uslov Evropske zajednice za međunarodno priznanje Bosne i Hercegovine postavila provođenje referenduma građana pod međunarodnom kontrolom.⁹ Skupština je 25. januara 1992. donijela odluku o provođenju referenduma o nezavisnosti, zakazavši ga za 29. februar i 1. mart, kao i odluku o povlačenju predstavnika Bosne i Hercegovine iz svih jugoslavenskih saveznih organa i institucija.¹⁰ Nakon referendumske potvrde volje većine građana za državnom nezavisnošću Bosne i Hercegovine, dok su objavljivane prve odluke vlada različitih zemalja o njenom priznavanju, pokrenuti su mehanizmi oružane agresije pripremane od strane protivnika bosanskohercegovačkog državnog suvereniteta i teritorijalnog integriteta, koji su zagovarali i silom oružja pokušavali ostvariti njenu podjelu i povlačenje novih granica među narodima. U Bijeljini su 1. aprila 1992. upale oružane formacije Službe državne bezbednosti Srbije i u sadejstvu sa lokalnim srpskim snagama do 4. aprila ovladale gradom, počinivši masakr nad civilnim stanovništvom.¹¹ Na Kupresu je dva dana kasnije počeo sukob hrvatskih snaga sa jedinicama JNA.¹² Bilo je očito da se ratni požar širi i da će zahvatiti cijelu zemlju.

Formiranje Oružanih snaga i njihova organizacija do početka funkcioniranja Armije Republike Bosne i Hercegovine

Predsjedništvo Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine na sjednici održanoj 4. aprila, osim upućenih apela za obustavu borbi i smirivanje situacije, preduzelo je prve neophodne korake za odbranu zemlje i zaštitu života i imovine njenih građana i odlučilo da se izvrši mobilizacija teritorijalne odbrane svih općina i grada Sarajeva, uputilo zahtjev organima JNA za povrat oduzete opreme i naoružanja teritorijalne odbrane, odlučilo da se izvrši mobilizacija cjelokupnog rezervnog sastava milicije i u potrebnoj mjeri mobilizacija civilne zaštite, te da zbog nastale situacije Predsjedništvo bude u stalnom zasjedanju.¹³ Navedene

⁹ Badinterova komisija je u obzir uzela važeći ustav Bosne i Hercegovine, kao i podnesene skupštinske dokumente Memorandum i Platformu, kojim je, kao što smo prethodno istakli, bila potvrđena nadležnost Predsjedništva nad snagama teritorijalne odbrane. Komisija je analizirala i druge dokumente državnih organa Bosne i Hercegovine kojima su oni iskazivali opredjeljenje i dokazivali ispunjavanje uslova i podobnosti za priznavanje nezavisnosti, kao i pisma srpskih političkih predstavnika koja su zahtjev osporavali. M. Šadinlija, *Između pravde i realpolitike* 44.

¹⁰ „Referendum 29. februara i 1. marta”, *Oslobođenje*, Sarajevo, 26.1.1992, 1.

¹¹ *Balkan Battlegrounds: A Military History of the Yugoslav Conflict, 1990 - 1995*, Volume I, Central Intelligence Agency, Office of Russian and European Analysis, Vašington DC, 2002-2003, 135.

¹² „Počele borbe na Kupresu”, *Oslobođenje*, Sarajevo, 4.4.1992, 24.

¹³ Zapisnik 65. sjednice Predsjedništva Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine održane 4, 5, 6. i 8. aprila 1992. godine, u: Tomo Šimić, *National security and the future*, br. 3(7), Zagreb 2006, 125-126.

odluke Predsjedništvo je donijelo u legalnoj proceduri i legitimno, ne izlazeći iz okvira ustavnih nadležnosti i prethodno navedenih skupštinskih odluka.¹⁴

Bez obzira na odredbe Povelje Ujedinjenih naroda, međunarodno priznanje državne nezavisnosti Bosni i Hercegovini samo po sebi nije pružilo efikasnu zaštitu od agresije, ali je bilo od suštinskog značaja jer je davalo pravo na legitimnu odbranu i otvaralo pristup međunarodnim institucijama, što je učvrstilo položaj države i perspektive njene odbrane.

Predsjedništvo Bosne i Hercegovine je na sjednici održanoj 8. aprila donijelo Odluku o proglašenju stanja neposredne ratne opasnosti, te je shodno ustavnim i zakonskim odredbama predviđenim za funkcioniranje u takvim okolnostima, svoj sastav proširilo sa predsjednikom Skupštine i komandantom Teritorijalne odbrane, i preuzelo nadležnosti za donošenje uredbi sa zakonskom snagom i potrebnih odluka, koje su naknadno morale biti podnesene na potvrdu Skupštini, kada bude moguć njen saziv i normalan rad.¹⁵ Na osnovu takvih ovlaštenja Predsjedništvo je donijelo Uredbu sa zakonskom snagom o izmjeni naziva Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine u naziv Republika Bosna i Hercegovina.¹⁶ Donesena je i Uredba o ukidanju dotadašnjeg Republičkog štaba Teritorijalne odbrane i obrazovanju Štaba Teritorijalne odbrane Republike Bosne i Hercegovine, kojom je utvrđeno da će odluke o upotrebi jedinica TORBiH donositi Predsjedništvo. Kao zvanični privremeni znak pripadnika TORBiH propisan je stari bosanski grb s ljiljanima. Za komandanta Štaba TORBiH imenovan je pukovnik Hasan Efendić, a za načelnika štaba pukovnik Stjepan

¹⁴ Ovakva pozicija Predsjedništva i legitimitet njegovog rada i donesenih odluka čest je predmet površnih interpretacija čija je osnovna intencija osporavanje karaktera rata u Bosni i Hercegovini 1992-1995. kao agresije na suverenu i nezavisnu državu. Predsjedništvo Bosne i Hercegovine je, sve i da je moralo izaći iz okvira svojih ustavnih nadležnosti i rada u okviru poslovničke procedure, a vidjeli smo da to nije učinilo, kao nominalni šef države moralo preduzeti sve što je bilo moguće učiniti u cilju njene odbrane. Relativizacije konstruirane negiranjem očiglednih i neupitnih historijskih činjenica su uglavnom politički motivirane i neprihvatljive. Primjer: „Ništa u toj sferi nije usporedivo s odlukom o mobilizaciji Teritorijalne obrane (TO) 4. travnja 1992. godine. U trenutku kad Predsjedništvo SR BiH donosi odluku o mobilizaciji dijela snaga Teritorijalne obrane, BiH je još formalno u SFRJ i to je potpuno nelegalan čin, koji JNA koristi za optužbe da Izetbegović izaziva rat. Paradoks je da bi vješt pravnik vjerojatno na tome dokazao da su pravno gledano Muslimani počeli rat protiv JNA, a ne obrnuto, što je naravno činjenični nonsens. To je bio povod Srbima za potpuno napuštanje tijela vlasti, komandantu Republičkoga štaba TO da protestira zbog toga čina, kao i za preuzimanje zgrade štaba od muslimanske (para)vojske, a JNA da posve „legalno“ dobije opravdanje za mobilizaciju svoje pričuve”. Davor Marijan, *Politika povijesti ili politika laži – povodom jednoga prikaza u Preporodov Journalu, Časopis za suvremenu povijest*, vol. 52, br. 3, Zagreb 2020, 971.

¹⁵ Predsjedništvo SRBiH, *Odluka o proglašenju neposredne ratne opasnosti*, br: 01-011-301/92, 8. aprila 1992, u: „Službeni list Armije RBiH“, 1/92, 4.

¹⁶ “Zapisnik 65. sjednice Predsjedništva Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine održane 4, 5, 6. i 8. aprila 1992. godine”, u: Tomo Šimić, *National security and the future*, br. 3(7), Zagreb 2006, 128.

Šiber.¹⁷ Za zamjenika načelnika i glavnog operativca Štaba TORBiH imenovan je pukovnik Jovan Divjak.¹⁸

Predsjedništvo je 9. aprila 1992. donijelo odluku na osnovu koje su svi naoružani sastavi i pojedinci, osim snaga JNA i policijskih jedinica, koji su djelovali na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine pod raznim oznakama i simbolima, bili obavezni da se prijave štabovima TORBiH radi stavljanja pod jedinstvenu komandu i dobivanja jedinstvenih obilježja. Kao krajnji rok njihovog prijavljivanja i stavljanja pod komandu Teritorijalne odbrane određen je 15. april 1992. godine.¹⁹ Opredjeljivanje za nastavak rada vojnih lica i građanskih zaposlenika u dotadašnjim štabovima, jedinicama i ustanovama TORBiH vršeno je na dobrovoljnoj osnovi, pri čemu su svi imali mogućnost izbora.²⁰

Predsjedništvo je formalno definiralo Oružane snage Republike Bosne i Hercegovine 11. aprila 1992. preuzimajući i prilagođavajući dotadašnji Zakon o službi u Oružanim snagama SFRJ kao republički zakon. Pojam Oružane snage uveden je tako da je u preuzetom zakonskom tekstu naziv JNA mehanički zamijenjen nazivom Oružane snage. Ovo je bilo palijativno rješenje proisteklo iz potrebe da se promptno definiira i legalizira status nastajuće strukture odbrane, pa je Uredba sadržavala i ogradu da će se propisi i druga akta doneseni na osnovu preuzetog zakona primjenivati samo ako su u skladu sa odredbama Ustava Republike Bosne i Hercegovine.²¹

Naredni korak u normiranju Oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine načinjen je 14. maja 1992. Uredbom sa zakonskom snagom o odbrani, koja je supstituirala do tada važeći Zakon o opštenarodnoj odbrani SRBiH, i koja se nije bliže bavila pitanjima organizacije i rukovođenja Oružanim snagama, već je odredila da će ta pitanja biti definirana posebnom uredbom. U

¹⁷ Predsjedništvo RBiH, *Uredba o ukidanju dosadašnjeg Republičkog štaba Teritorijalne odbrane i obrazovanju Štaba Teritorijalne odbrane Republike Bosne i Hercegovine*, br. 01-011-303, 8. aprila 1992, u: „Službeni list Armije RBiH“, 1/92, 3.

¹⁸ Zapisnik 66. sjednice Predsjedništva Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine održane 9. aprila 1992. godine, u: Tomo Šimić, *National security and the future*, br. 3(7), Zagreb 2006, 131-134.

¹⁹ Isto.

²⁰ Komandant Štaba TORBiH je 9. aprila održao sastanak sa osobljem dotadašnjeg Republičkog štaba Teritorijalne odbrane Bosne i Hercegovine, na kojem je od svih zaposlenika zatražio pismeno izjašnjenje o lojalnosti Republici Bosni i Hercegovini i njenim legalnim organima vlasti. Od ukupno 84 zaposlenika, izjavu lojalnosti je potpisalo njih 49. Nakon toga depeša sa zahtjevom za izjašnjavanje u pogledu lojalnosti poslana je u okružne i općinske štabove. Nije upućena u OkŠTO Banja Luka i 35 OpŠTO koji su već bili preuzeti od strane organa vlasti SDS-a. Odgovorom na depešu lojalnost državi je iskazalo šest okružnih štabova teritorijalne odbrane (Bihać, Doboj, Goražde, Sarajevo, Tuzla, Zenica), Gradski štab TO Sarajevo i 50 općinskih štabova. U okviru ovih štabova ličnu lojalnost državi je potvrdilo ukupno 466 zaposlenih, među kojima je bilo 22 aktivna oficira, 283 rezervnih oficira, 85 rezervnih podoficira i 76 građanskih lica. Arhiv Armije Republike Bosne i Hercegovine (dalje: AARBiH), brigadni general Avdulah Kajević, „Mobilizacija“, *NIP Vojna iskustva iz rata u BiH 1992-1995*, separat br. 5, (radni materijal), Sarajevo 1999, 47-50.

²¹ Predsjedništvo RBiH, *Uredba sa zakonskom snagom o preuzimanju Zakona o službi u Oružanim snagama i njegovoj primjeni u Republici Bosni i Hercegovini kao republičkog zakona*, PR broj: 1143/92, 11. aprila 1992, u: „Službeni list Armije RBiH“, 1/92, 4.

osnovi, Uredba o odbrani je naznačila Predsjedništvo kao najviši organ rukovođenja, a kao organ koji obavlja stručno-operativne i štabne poslove i zadatke u vezi organiziranja, opremanja, obučavanja, osposobljavanja i upotrebe jedinica, ustanova, štabova i komandi, definiran je Glavni štab Oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine, koji je trebao djelovati u sastavu Ministarstva odbrane.²²

Uredba sa zakonskom snagom o Oružanim snagama Republike Bosne i Hercegovine donesena je i stupila na snagu 20. maja 1992. Uredba je uvela naziv Armija Republike Bosne i Hercegovine odredbom da Oružane snage RBiH u miru čini Armija RBiH, a u slučaju rata, uz Armiju, još i policija i naoružani sastavi koji se stavljaju pod jedinstvenu komandu Oružanih snaga RBiH. Sadržavala je standardne definicije, praktično preuzete iz ranijeg zakonodavstva i prilagođene trenutku. Tako je u pitanju organizacije zadržana forma mirnodopskih i ratnih jedinica i ustanova, a u pogledu sastava ranija definicija vidova, rodova i službi. Predsjedništvo je potvrđeno kao najviši organ rukovođenja i komandovanja Armijom, i određeno je da u ime Predsjedništva njegov predsjednik predstavlja Oružane snage u zemlji i inozemstvu, potpisuje akte koji se odnose na Armiju, i obavlja druge poslove predviđene Ustavom i za koje ga ovlasti Predsjedništvo. Kao jedinstveni znak pripadnosti Armiji koji su nosili njeni pripadnici određen je grb Republike Bosne i Hercegovine. U pogledu jezika i pisma Uredba je određivala da je u službenoj upotrebi u Armiji jezik kojim govore građani Republike Bosne i Hercegovine u skladu sa Ustavom i zakonom, te da su ćirilica i latinica ravnopravna pisma. Kao dan formiranja Armije Republike Bosne i Hercegovine utvrđen je 15. april 1992. godine, dan kada su sve naoružane formacije objedinjene unutar TORBiH. Uredbom je svim pripadnicima JNA koji su dobrovoljno prešli u sastav TORBiH do dana njenog stupanja na snagu osigurana služba u Armiji ili drugim pravnim licima u sistemu odbrane. Ovo zakonodavno definiranje Armije Republike Bosne i Hercegovine kroz navedenu Uredbu nije značilo i početak njenog stvarnog funkcioniranja, pa je određeno da do organiziranja Armije njenu funkciju vrši Teritorijalna odbrana Republike Bosne i Hercegovine.²³

Teritorijalna odbrana je funkciju Armije vršila do 4. jula 1992. kada je Predsjedništvo, kao najviši organ rukovođenja i komandovanja, donijelo Odluku o organizaciji Oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine, kojom je utvrđena njihova organizacija i formacije štabova, komandi, jedinica i ustanova Armije. Prema ovoj uredbi, Armija Republike Bosne i Hercegovine se sastojala od štabova i to: Glavnog štaba, okružnih štabova odbrane za svaki ratni okrug i općinskih štabova u svakoj općini, zatim od komandi i jedinica različitog ranga, i to: korpusa, divizija, brigada, pukova, bataljona, diviziona, odreda, četa - baterija, eskadrila, vodova i baza, kao i ustanova različitih namjena. Definirano

²² Predsjedništvo RBiH, *Uredba sa zakonskom snagom o obrani*, PR broj: 1153/92, 14. svibnja 1992, u: „Službeni list Armije RBiH“, 1/92, 4-15.

²³ Predsjedništvo RBiH, *Uredba sa zakonskom snagom o Oružanim snagama Republike Bosne i Hercegovine*, PR broj: 1163/92, 20. svibnja 1992, u: „Službeni list Armije RBiH“, 1/92, 16-18.

je da se za vrijeme ratnog stanja u općinama organiziraju snage odbrane koje su se sastojale od manevarskih i prostornih jedinica. Manevarskim jedinicama komandovali su okružni štabovi, a prostornim općinski.²⁴

Ovim aktom je Armija Republike Bosne i Hercegovine zvanično formirana i stavljena u funkciju. Teritorijalna odbrana Republike Bosne i Hercegovine je prestala da postoji. Štab Teritorijalne odbrane RBiH preformiran je u Glavni štab Oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine. Općinski štabovi teritorijalne odbrane preformirani su u Općinske štabove odbrane, i u svom sastavu su imali odrede, protivdiverzantske vodove i općinske pozadinske baze.²⁵

Zaključak

Ustavna nadležnost Bosne i Hercegovine, istovjetna sa nadležnostima ostalih jugoslavenskih republika i autonomnih pokrajina, da na svojoj teritoriji uređuje i organizira narodnu odbranu, organizira i priprema teritorijalnu odbranu i obezbjeđuju jedinstvo njene organizacije i dejstva, ostala je neizmjenjena i nederogirana promjenama organizacije jugoslavenskih oružanih snaga tokom osamdesetih godina 20. vijeka. U raspletu jugoslavenske krize okončane državnim disolucijom, ova je nadležnost potvrđena validnim odlukama Skupštine SR Bosne i Hercegovine kojima je iskazano opredjeljenje i suverena volja za obezbjeđivanje ravnopravnog položaja sa ostalim republikama, što je u datim okolnostima vodilo sticanju državne nezavisnosti.

U tom kapacitetu i nadležnostima Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine je naložilo mobilizaciju dijelova Teritorijalne odbrane, a nakon proglašenja stanja neposredne ratne opasnosti i preuzimanja zakonodavnih ingerencija Skupštine, donijelo niz akata sa zakonskom snagom i mjerodavnih odluka kojima su formirane oružane snage Republike Bosne i Hercegovine i izvršena transformacija Teritorijalne odbrane u Armiju Republike Bosne i Hercegovine.

Summary

The constitutional jurisdiction of Bosnia and Herzegovina, which was equal to the jurisdictions of other Yugoslav republics and autonomous regions, to regulate and organize the people's defence on its own territory, organize and prepare the territorial defence forces and securing the unity of its organization

²⁴ AARBiH, Predsjedništvo RBiH, *Odluka o organizaciji Oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine*, br: 02-011-461/92, 4. jula 1992.

²⁵ AARBiH, GŠOSRBiH, *Formiranje-preformiranje štabova i jedinica Oružanih snaga RBiH, Naredenje*, Str.pov.broj: 02/584-1, 17.07.1992.

and action, remained unchanged and was not derogated by the modifications in the organization of the Yugoslav armed forces during the 1980's. In the solution of the Yugoslav crisis which ended with state dissolution, this jurisdiction was confirmed with valid decisions of the Assembly of the Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina, which expressed a determination and sovereign will for the securing of an equal position to the other republics, which in the given circumstances led towards the acquiring of state independence.

In that capacity and authority, the Presidency of the Republic of Bosnia and Herzegovina ordered the mobilization of the parts of the Territorial defence forces, and after the proclamation of the state of immediate military danger and the assuming of legal jurisdiction of the Assembly, it passed a number of acts with legal power and authoritative decisions which formed the armed forces of the Republic of Bosnia and Herzegovina, transforming the Territorial defence forces into the Army of the Republic of Bosnia and Herzegovina.

BIBLIOGRAFIJA/BIBLIOGRAPHY

Neobjavljeni izvori/Unpublished sources:

1. Arhiv Armije Republike Bosne i Hercegovine
 - Brigadni general Avdulah Kajević, "Mobilizacija", *NIP Vojna iskustva iz rata u BiH 1992-1995*, separat br. 5, (radni materijal), Sarajevo 1999.
 - GŠOSRBiH, *Formiranje-preformiranje štabova i jedinica Oružanih snaga RBiH, Naredenje*, Str.pov.broj: 02/584-1, 17.07.1992.
 - Predsjedništvo RBiH, *Odluka o organizaciji Oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine*, br: 02-011-461/92, 4. jula 1992.

Službeni listovi/Official paper:

1. *Memornduma (Pismo o namjerama)*, S broj: 133, 14. oktobra 1991, „Službeni list SRBiH“, god. XLVII, br. 32 Sarajevo 1991.
2. *Platforme o položaju Bosne i Hercegovine i budućem ustrojstvu jugoslovenske zajednice*, S broj: 134, 14. oktobra 1991, „Službeni list SRBiH“ (Sarajevo), god. XLVII, br. 32, Sarajevo 1991.
3. Predsjedništvo RBiH, *Uredba o ukidanju dosadašnjeg Republičkog štaba Teritorijalne odbrane i obrazovanju Štaba Teritorijalne odbrane Republike Bosne i Hercegovine*, br: 01-011-303, 8. aprila 1992, u: „Službeni list Armije RBiH“, 1/92.
4. Predsjedništvo RBiH, *Uredba sa zakonskom snagom o obrani*, PR broj: 1153/92, 14. svibnja 1992, u: „Službeni list Armije RBiH“, 1/92.
5. Predsjedništvo RBiH, *Uredba sa zakonskom snagom o Oružanim snagama Republike Bosne i Hercegovine*, PR broj: 1163/92, 20. svibnja 1992, u: „Službeni list Armije RBiH“, 1/92.
6. Predsjedništvo RBiH, *Uredba sa zakonskom snagom o preuzimanju Zakona o službi u Oružanim snagama i njegovoj primjeni u Republici Bosni i Hercegovini kao republičkog zakona*, PR broj: 1143/92, 11. aprila 1992, u: „Službeni list Armije RBiH“, 1/92.
7. Predsjedništvo SRBiH, *Odluka o proglašenju neposredne ratne opasnosti*, br: 01-011-301/92, 8. aprila 1992, u: „Službeni list Armije RBiH“, 1/92.

8. *Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije*, „Službeni list SFRJ” , br. 9, Beograd 1974.
9. *Zakon o narodnoj odbrani*, „Službeni vojni list”, br. 9, Beograd 1974.

Novine/Newspaper:

1. „Počele borbe na Kupresu”, *Oslobođenje*, Sarajevo, 4.4.1992.
2. „Referendum 29. februara i 1. marta”, *Oslobođenje*, Sarajevo, 26.1.1992.

Knjige/Books:

1. *Balkan Battlegrounds: A Military History of the Yugoslav Conflict, 1990 - 1995*, Volume I, Central Intelligence Agency, Office of Russian and European Analysis, Vašington DC, 2002-2003.
2. Šadinlija Mesud, *Između pravde i realpolitike: odnos mirovnih planova i vojnih operacija u Bosni i Hercegovini 1992-1995*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2018.
3. Šadinlija Mesud, *Teritorijalna odbrana Bosne i Hercegovine 1986-1992*, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo 2013.
4. Garde Paul, *Život i smrt Jugoslavije*, Ceres - Ziral, Zagreb - Mostar, 1996.
5. Šušić Slavoljub, Terzić Zlatoje i Petrović Nikola, *Zbornik dokumenata iz oblasti odbrane i bezbednosti Jugoslavije 1990-1991. godine*, Vojnoizdavački zavod, Beograd 2002.

Članci/Articles:

1. Marijan Davor n, *Politika povijesti ili politika laži – povodom jednoga prikaza u Preporodovu Journalu, Časopis za suvremenu povijest*, vol. 52, br. 3, Zagreb 2020.
2. Marijan Davor, *“Jedinstvo” – posljednji ustroj JNA, Polemos*, br. 6, 1-2, Zagreb 2003.
3. Zapisnik 65. sjednice Predsjedništva Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine održane 4, 5, 6. i 8. aprila 1992. godine, u: Šimić Tomo, *National security and the future*, br. 3(7), Zagreb 2006.